

20. Rendi és abszolutista törekvések, konfliktusok a 17. században: a Bocskai-szabadságharc, Bethlen Gábor bekapcsolódása a harmincéves háborúba, Zrínyi Miklós pályafutása. A török kiűzése Magyarországról

Bodor Janka 2025A

Habsburg berendezkedés a Magyar Királyságban, avagy a rendi dualizmus

- A magyar-Habsburg kapcsolatot a **kölcsönös egymásrautaltság** jellemezte. A Habsburgok tartották fenn a végvárrendszert, fizették a vitézlő rendet, azaz a végvári katonákat. A Habsburgok számára is fontos volt a Magyar Királyság megléte, hiszen földrajzilag ez állt az Oszmán Birodalom és a Habsburg Birodalom között, illetve a nagyobb birodalom több adóval, így több bevétellel is járt. Ám a császári hadsereg fenyegetést is jelentett a magyarok számára, ebből következően ekkor még lehetetlen lett volna elszakadni Bécstől.
- Politikai berendezkedés: a magyar kormányzások a gyakorlatban a birodalmi szervek alárendeltjeiként működtek. **Magyar Kancellária** (döntések írásba foglalása), **Helytartótanács** (végrehajtó szerep), **Magyar Kamara** (pénzügyek), Főkapitányságok (végvárak fenntartása), Országgy. = diéta (törvénymegszavazás)
- **Rendi dualizmus**: az uralkodó és a rendek hatalommegosztásán alapuló feudális államforma (pl. az országgyűlés és a vármegyék rendi intézmények voltak)
- A rendi dualizmus fennmaradását a Magyar Királyságban segítette az **agrárkonjunktúra** (mezőgazdasági fellendülés), ami a magyar nemességet jó anyagi helyzetbe hozta (a majorságon megtermelt javakkal kereskedtek). Ugyanakkor a magyar rendeket az Udvarral való együttműködésre ösztönözte a török ellen nyújtott pénzügyi támogatás. Természetesen a magyar nemesek is részt vállaltak a török elleni védekezés anyagi terheiben (jobbágyaikra hárítva az áldozatot: magasabb földesúri adó, több robot).

A tizenöt éves háború (1591–1606)

- előzmények: drinápolyi béke (1568), status quo; a két fél fegyverkezik, végvárrendszer új vonala
- az Oszmán Birodalom háborúja a Magyar Királysággal és szövetségesével, az Erdélyi Fejedelemséggel
- a határok lényegesen nem változnak, sok szenvedés és pusztulás

A Magyar Királyság rendi mozgalmainak háttérbázisa: az Erdélyi Fejedelemség

- külpolitikájában török vazallus, belpolitikailag önálló
- Báthori István (1571–1586): lengyel király is volt, abszolutizmusra tör
- Bocskai István (1605–1606): politikai végrendeletében megfogalmazta, hogy Erdély önállósága egészen addig szükséges, amíg nem lesz újra magyar uralkodó a trónon – addig az Erdélyi Fejedelemség katonai ereje garancia a Magyar Királyságban az abszolutizmusra törő Habsburgok ellen

Bocskai-felkelés (1604–1606) – rendi mozgalom a Magyar Királyság nemességéért

kiváltó okai:

- a tizenöt éves háború kudarca
- Habsburg rekatolizáció: a katolicizmus erőltetése, a protestantizmus üldözése
- alkotmányos sérelmek (1604-es törvénycsomag, amelyet a rendek beleegyezése nélkül iktattak be): az országgyűlésen vallási kérdések nem tárgyalhatók
- nincs nádor 30 éve, helyette helytartótanács
- Rudolf német-római császár koncepciók pererei, Bocskai István tiszántúli birtokos ellen is

fegyveres harc:

- hajdúk (fegyveres marhapásztorok Bocskai mellé állnak)
- 1605: szerencsi országgyűlés: minden magyar „vezérlő fejedelmévé” választják Bocskait
- BI a hajdúkat kollektív kiváltságban részesítette (adómentesek, de katonáskodniuk kell, Bocskai a saját birtokain telepíti le őket)

bécsi béke (1606), a sérelmek orvoslása:

- a Bocskai-féle rendi mozgalom lezárása
 - a nemesek és a vitézlő rend számára vallási türelem
 - **Partium** területe változik
 - ↳ Erdéllyel együtt igazgatott, de ahhoz földrajzilag nem tartozó területek
 - eredménye: a Magyar Királyságban megerősödnek a rendek
- Bethlen Gábor (1613–1629): „Erdély aranykora”
 - fejedelemségének záloga, hogy Erdély török vazallusállam lesz → „Mohamedán Gábor”
 - fejedelmi abszolutizmus

- bekapcsolódik a harmincéves háborúba a Habsburgok ellen („a 17. század világháborúja”; a Habsburg Birodalom ellen kezdetben vallási, majd hatalmi harcok) a cseh és a magyar rendek kérésére (1618–1648): erős, állandó hadsereg, 1619: Felvidék elfoglalása
- 1620, beszercebányai országgyűlés: Bethlen királlyá választása (Habsburg-ház detronizációja)

Zrínyi Miklós – költő és hadvezér

- horvát bán, dédapja a szigetvári hős (1566), kezdetben aulikus, komoly műveltségre tesz szert, Pázmány P. nevelte, költő is volt, számos röpiratot írt a magyarok buzdítására
- „Az neve van országunknak, hogysen valósága”
- fő célja a török kiűzése volt Magyarországról, ez horvát bánként és ottani földbirtokosként közvetlenül is érintette
- politikai programja: a török gyenge, legyőzhető, így legyőzendő! A harmincéves háború végén a Habsburgok már nincsenek lekötve nyugaton, így kiűzhetnék a törököt, de nem teszik
 - 1. nem kell külső segítség (veszélyeztetné a rendi jogokat)
 - 2. önálló és állandó magyar hadsereg felállítását szorgalmazta (hogyan Magyarország „saját magát szabadítsa fel”, illetve Erdéllyel összefogva tervezte a török kiűzését)
 - 3. nemzeti összefogás, pl. elítélte a protestánsok elleni fellépést
 - 4. nemzeti király (kapcsolódó műve: Mátyás király életéről való elmélkedés, melyben Mátyás katonai érdemeit dicsérte, erőskezű uralkodónak tartotta, és példaként állította kortársai elé, így kívánta lelkesíteni őket a törökellenes küzdelemben), királyjelöltje: II. Rákóczi György erdélyi fejedelem
- Szigeti veszedelem c. művével harcra buzdította a magyarokat, azonban a törökellenes akcióit az Udvar nem támogatta, és Zrínyit nem jelölte nádornak
- 1663/64, téli hadjárat: Zrínyi nagy katonai sikere az eszéki híd felégetése (a török utánpótlás szempontjából fontos híd)
- 1664: Bécs Zrínyi helyett Montecuccolit nevezi ki fővezérnek az újabb török támadás ellen; Szentgottárdon győzelmet arat, majd még 1664-ben megkötötte Bécs a törökökkel a „szégyenteljes” vasvári békét
 - 20 évre, status quo, Várad, Érsekújvár török kézen marad (mintha vereséget szenvedtek volna)
 - ZM-t a vasvári béke Habsburg-ellenessé teszi
- 1664 novemberében felökleli Zrínyit egy vadkan, és meghal; a balesetet azonban a gyilkosság gyanúja lengi körül, ami megerősíti a magyar rendekben Zrínyi iránt érzett rokonszenvet, ugyanakkor a Habsburgok iránt érzett ellenszenvet is.

Wesselényi-összeesküvés (1670)

- a vasvári béke következményeként Wesselényi Ferenc nádor, Nádasdy Ferenc országbíró; Zrínyi Péter horvát bán (ZM öccse) és I. Rákóczi Ferenc *sub rosa* összeesküvése a Habsburg császár (I. Lipót ellen)
- nincs konkrét, igazi koncepció; I. Lipót végig tud az összeesküvésről, így az kudarcba fulladt
- eredményeként I. Lipót nyílt abszolutizmust vezet be – „jogeljátszás elmélete”

I. Lipót (1657–1705) abszolutista törekvései az 1670-es években

- ø egy., ø rendi dualizmus
- Gubernium (Kormányzóság)
- protestáns vallásgyakorlás betiltása, ellenálló protestáns prédikátorokat eladják gályarabnak

A török kiűzése Magyarországról

- 1683: utolsó nagy török támadás Bécs ellen, Bécs két hónapig körül van zárva
- **Szent Liga:** 1684-ben alapította XI. Ince pápa a törökök ellen, Magyaro. hivatalosan nem tag
 - tagok: Pápai Állam, H. Bir., Velence, Lengyel., Orosz.
 - Francia. nem tag, de békét ígér (a pápa megígérteti a XIV. Lajossal / a Napkirállyal, hogy nem támadja meg a Habsburg Birodalmat)
- 1686: Buda visszavétele
- 1687. évi pozsonyi országgyűlés
 - automatikusan elismeri az elsőszülött Habsburg fiút királynak, azaz a rendek a Buda visszafoglalása miatti hálából lemondanak a királyválasztás jogáról
 - de a koronázási eskü megmarad
 - lemondanak a magyar rendek az ellenállás jogáról (*ius resistendi*) is (amennyiben az uralkodó jogsértő, a lázadás ellene nem jogsértő)
- 1697: zentai csata: a Savoyai Jenő vezette Habsburg csapatok legyőzik a törököt; Dél-Mo. is felszabadul
- 1699: karlócai béke: a Szent Liga és az Oszmán Birodalom köti, Magyarország területe a Temesköz kivételével a Habsburgoké